

Проф. В.А. Капустник¹, Ж.М. Перцева¹, проф. В.О. Ольховський¹,
Курт Трюбнер²

¹ Харківський національний медичний університет

² Медичний університет міста Ессен (Німеччина)

Вихованці німецької вищої медичної школи у витоках Харківського національного медичного університету: до 220-річчя заснування університету (1804–2024)

У 2024 році Харківському національному медичному університету виповнюється 220 років. Відзначення такої важливої події актуалізує питання вивчення внеску перших завідувачів кафедр університету, зокрема професорів, вихованців німецької вищої медичної школи того часу, у формуванні вищої медичної школи Харкова.

Згідно першого університетського статуту 1804 року на медичному факультеті Харківського університету було лише 6 кафедр: 1) анатомії, фізіології і судово-медичної науки; 2) патології, терапії та клініки; 3) медичного речовинослів'я, фармації та медичної словесності; 4) хірургії; 5) повивального мистецтва (акушерства); 6) лікування худоби. Таким чином, випускники медичного факультету того часу мали лікувати людей і тварин.

Першим завідувачем кафедри анатомії, фізіології та судово-лікарської науки став німецький вчений, професор Людвіг Осипович Ванноті. Він отримав відмінну медичну підготовку в Німеччині у Фрайбурзькому університеті, де у 1798 році йому було присуджено ступінь доктора медицини.

У Харкові професор Л.О. Ванноті організував перший анатомічний театр (морг) для занять зі студентами. У анатомічному театрі він виготовляв анатомічні препарати для новоствореного навчального музею кафедри. Також він дбав про придбання необхідних інструментів і отримав дозвіл влади на доставку до анатомічного театру

групів самогубців з метою демонстрації студентам будови людського тіла.

Архівні матеріали свідчать, що професор Л. Ванноті читав лекції з вказаних дисциплін кафедри латинською мовою. Перші питання для екзаменів з дисциплін для студентів склав він особисто. Крім того, з 1805 по 1807 роки професор Ванноті читав лекції з ботаніки, фізики та медичної енциклопедії студентам Харківського колегіуму. З 1806 по 1813 роки Л.О. Ванноті був секретарем вченої ради медичного факультету університету, паралельно з цим протягом 1806 року виконував обов'язки керівника бібліотеки університету. У 1810 році професор Ванноті був призначений завідувачем кафедри медичного речовинослів'я, фармації та медичної словесності.

Л.О. Ванноті активно брав участь у житті медичного факультету і користувався авторитетом серед його викладачів і студентів. У грудні 1807 року на раді факультету він виступив співавтором звіту професора В. Дрейсіга «Про жахливе забруднення м. Харкова, що породжує різні захворювання». У 1818 році, будучи вже хворим, він виступив в університеті на щорічному святі з актовою промовою «Про ймовірну виліковність майже всіх захворювань». В кінці промови професор Л. Ванноті привів вислів Парацельса: «Якщо ти любиш свого ближнього, то не говори йому — тобі неможливо допомогти, але скажи — я не вмію тобі допомогти...».

У цих словах була закладена основна філософська думка: викликати у хворих бадьорість духу та віру в могутність медичної науки.

Професор Л.О. Ванноті помер в Харкові після тривалої хвороби 1 лютого 1819 року у віці 48 років. За свідченням сучасників, Л. Ванноті був відданим медичній науці, сумлінно ставився до своїх викладацьких обов'язків, а головне — був бездоганно чесною людиною з добрим серцем і делікатним характером. Він належав до тих небагатьох професорів-іноземців, які душею і серцем увійшли в інтереси громадського життя м. Харкова.

Першим завідувачем кафедри патології, терапії та клініки став німецький професор Вільгельм Федорович Дрейсіг. Він закінчив університет у місті Галле, де вивчав філософію, математику, історію, фізику, хімію та медичні науки. Пізніше він працював у клінічному інституті університету. У 1793 році Дрейсіг вирушив у місто Ерфурт, де склав іспит для отримання посади екстраординарного професора і блискуче захистив дисертацію на ступінь доктора медицини під назвою «De ophtalmia neonatorum».

У Харкові професор В. Дрейсіг став першим директором терапевтичної клініки. Він був також першим професором, який викладав курс загальної патології, а також спеціальну патологію і терапію хронічних захворювань. Професор В.Ф. Дрейсіг, за свідченням сучасників, був «... людиною, достойною уваги за своєю викладацькою діяльністю і за науковими працями, а найбільше — за моральністю; лекції читав на досконалою латиницею і був хорошим практичним лікарем, що передавав багато корисного своїм студентам...».

Своїми душевними якостями і порядністю Вільгельм Федорович виділявся серед професорів університету. Він був діяльною особою і брав активну участь у житті університету. Його неодноразово обирали членом різних комісій, деканом факультету, він був університетським лікарем, брав активну участь у виборах професорів на нові кафедри. Помер В.Ф. Дрейсіг у 1819 році від «нервової лихоманки» — звичайного захворювання тодішнього Харкова. У некролозі було опубліковано: «Він був медиком, який завоював любов і незабутню пам'ять своєю доброю душею і безкорисливістю... Якщо він комусь не зміг надати лікарську допомогу, то завдяки своїй старанності і співчутливості заставляв забути про хворобу... Усі чиновники університету були присутні на церемонії його поховання, а студенти-медики не відходили від його будинку протягом трьох останніх днів його життя».

Першим завідувачем кафедри медичного речовинослів'я, фармації та медичної словесності став професор Георгій Георгійович Коррітарі. Він походив з Австро-Угорщини. Вивчав медицину і фармацію в Єнському університеті (Німеччина). Пізніше вдосконалював свої знання у Лейпцигу, Галле, Берліні, Ганновері, Вюрцбурзі та інших університетських містах Німеччини. Ступінь доктора медицини і магістра окулістики отримав у місті

Пешт (Угорщина). Він був не тільки надзвичайно освіченим лікарем, але й талановитим педагогом.

Професор Г.Г. Коррітарі викладав фармакологію, історію медицини та медичну літературу латиницею. Діяльність професора Коррітарі на факультеті була дуже активною. Він був деканом факультету, наглядав за діяльністю університетської бібліотеки. У 1807 році на урочистій зустрічі університету, за дорученням вченої ради, він виголосив дуже цікаву актову промову: «Про поєднання вивчення медицини і філософії». Помер професор Г.Г. Коррітарі у 1810 році.

Першим завідувачем кафедри хірургії в університеті та першим деканом медичного факультету став професор Павло Михайлович Шумлянський. Він народився в Україні у 1754 році в селі Малі Будищі (Полтавська область). Навчався у Києво-Могилянській академії, де закінчив словесний та філософський класи, після чого служив у Київській духовній консисторії. Однак у 1773 році П.М. Шумлянський залишив службу і вступив до Петербурзького сухопутного шпиталю для вивчення лікарської науки. Закінчивши навчання і отримавши в 1779 році звання лікаря, він служив у польових, піхотних, кінних і артилерійських військах, а потім (1784) був відряджений за рахунок Петербурзького виховного будинку за кордон для вивчення медицини, де в 1789 в Страсбурзькому університеті захистив дисертацію «Про безпосередню причину місцевого запалення» на ступінь доктора медицини. Ця робота була перекладена німецькою мовою і увійшла до збірки вибраних праць для хірургів, виданої у Лейпцизі в 1797 році.

Після повернення з-за кордону П.М. Шумлянський був прийнятий на службу до Петербурзького військового сухопутного шпиталю, де йому було доручено навчання лікарським наукам осіб, яких призначали до клінічних палат. Потім він був призначений професором фармакології та хірургії до Кронштадтського училища, звідки у 1795 році був переведений професором хірургії до Московської медико-хірургічної академії, де за розпорядженням державної медичної колегії він виконував обов'язки практикуючого хірурга.

Працездатність, організаторські та професійні здібності, високий рівень медичного практичного досвіду П.М. Шумлянського слугували підставою для переведення його професором та завідувачем кафедри хірургії в Харківський університет. За час його служби в університеті він неодноразово обирався деканом факультету. Також з повним правом можна вважати, що П.М. Шумлянський започаткував науковий напрямок у роботі медичного факультету. Його праці були присвячені різним питанням оперативної хірургії, лікуванню інфекційних захворювань, лікуванню вивихів, вивченню мінеральних вод Полтавської губернії. 30 серпня 1806 року на щорічній урочистій зустрічі колективу університету проф. П.М. Шумлянський виголосив актову промову «Про фізичні способи життя».

Багато зусиль та енергії професор Шумлянський доклав до облаштування та устаткування факультетської хірургічної клініки, першим директором якої він став. Тут студентам викладали хірургію теоретичну, клінічну, оперативну та десмургію. Неординарні педагогічні здібності професора Шумлянського викликали повагу серед студентів та професорського складу, його лекції користувалися успіхом. Okремо варто відзначити, що він був першим з професорів, хто почав читати лекції українською мовою. Вивчаючи різні системи медичної освіти, в тому числі і закордонні, П.М. Шумлянський розробив і подав ще у 1798 році свій проєкт реорганізації медичної освіти в країні. У 1817 році за станом здоров'я професор Шумлянський подав у відставку. Він помер у Харкові у 1824 році.

Першим завідувачем кафедри повивального мистецтва (акушерства) став професор Авраам Якович Калькау. Він народився у Москві в німецькій родині. З 1786 по 1795 роки навчався в Ревельській та Московській гімназіях, після закінчення останньої вступив на медичний факультет Московського університету. Через рік він вирушив у Єнський університет, де продовжив вивчення філософії та медицини. Подальше навчання він продовжив в Лейпцизькому та Віттенберзькому університетах. Саме в останньому у 1801 році після складного іспиту А.Я. Калькау отримав ступінь доктора філософії.

У 1803 році доктор філософії та медицини Авраам Калькау закінчив ще й медичний факультет Геттінгенського університету. Навчаючись у Геттінгені він відвідував лекції найвідоміших німецьких професорів: Ріхтера, Врісберга, Блуменбаха, Гімлі та Осейндра. У 1804 році він відвідав з такою ж метою Францію, Париж. У 1805 році в Геттінберзі після випробування та публічного захисту дисертації «*De periodicis mutationibus corporis organici*» Авраам Калькау отримав ступінь доктора медицини і хірургії. Таким чином, Авраам Якович мав 2 наукових ступені — доктора медицини і доктора філософії, отримані за кордоном.

А.Я. Калькау, за відгуками сучасників, з честю виконував свої професорські обов'язки і відрізнявся глибокими та різнобічними знаннями. Okрім медицини, він добре знав німецьку художню літературу і був тонким поціновувачем найкращих її письменників, чому сприяло тривале перебування його за кордоном. Все це благоприємно відобразилось на його освіті, викладацькій та науковій діяльності. А.Я. Калькау помер у Харкові у січні 1812 року.

Першим завідувачем кафедри лікування худоби став німецький професор Федір Васильович Пільгер. Народився він у 1760 році в місті Вецларі в Німеччині, навчався медицині в Гессенському та Ерланген-

ському університетах, протягом шести років вдосконалювався в цій науці в Берліні, Майнці, Вецларі, Марбурзі. У 1801 році він став викладачем ветеринарії в Гессенському університеті.

Його діяльність у перші роки перебування в Харкові полягала, головним чином, у його наукових працях та в лікарській практиці. Наукові праці Пільгера відносяться, насамперед, до галузі ветеринарії. Проте, з самого початку свого перебування в Харкові професор Пільгер почав лікувати не лише тварин, а й людей. Лікування це було настільки успішним, що незабаром відомість про нього розповсюдилася по всій окрузі. За відгуками сучасників, Ф.В. Пільгер був не тільки надзвичайно фаховим ветеринаром, а і відмінним лікарем-практиком.

Протягом своєї викладацької діяльності в Харкові професор Пільгер викладав загальну та спеціальну порівняльну зоопатологію, настанови про годування худоби, краніологію та деякі інші курси. Отримавши ґрунтовну медичну підготовку в Німеччині та будучи блискучим ветеринаром, Пільгер прагнув до порівняльного вивчення хвороб людей та тварин, а результати своїх спостережень використовував у лікарській практиці. Про необхідність співставляти хвороби людей та тварин він наголошував і в університеті на своїх лекціях.

У 1807 році професор Пільгер запропонував заснувати при Харківському університеті ветеринарний інститут і розробив проєкт необхідних для цього документів. Ця ідея була реалізована лише на початку 1842 року, коли при університеті була заснована практична ветеринарна школа. У 1849/1850 навчальному році ветеринарна школа була перетворена у Ветеринарне училище. А в 1863 році училище отримало статус Ветеринарного інституту.

Наостанок, варто зауважити, що перші професори Харківського національного медичного університету самовіддано заклали підвалини харківської вищої медичної школи. Вони були надзвичайно працелюбними і благородними людьми, які пройшли через важкі випробування та труднощі свого часу. Зокрема, вони були стійкими прибічниками здорового способу життя та поліпшення санітарно-гігієнічного стану міста Харкова на початку ХІХ століття. Саме їх зусилля стали міцним фундаментом подальшого розвитку медичного факультету Харківського університету та міста Харкова в цілому. Вже у той далекий час перші професори медичного факультету Харківського університету відрізнялися прогресивною європейською спрямованістю своєї діяльності, що і дотепер залишилось генетичним кодом Харківського національного медичного університету.

Список використаної літератури

1. Багалея Д.И. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам). — Харьков, 1893–1898. Т. 1-й (1802–1815). — С. 202, 353, 534, 553, 622–624.
2. Попов М.А. Первый профессор анатомии в императорском Харьковском университете Людвиг Осипович Ванноти. — Записки императорского Харьковского университета за 1900 год. Книга 4. — Харьков, 1900.
3. Медицинский факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905). Под ред. проф. И.П. Скворцова и Д.И. Багалея. — Харьков, 1905–1906. — С. 9–23.
4. Лесовой В.Н. Начало медицинского факультета императорского Харьковского университета / В.Н. Лесовой, Ж.Н. Перцева // Universitates. Наука и просвещение. — 2006. — №1. — С. 34–42. — Режим доступу: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/371>.

Вихованці німецької вищої медичної школи у витоках Харківського національного медичного університету: до 220-річчя заснування університету (1804–2024)

Проф. В.А. Капустник¹, Ж.М. Перцева¹, проф. В.О. Ольховський¹, Курт Трюбнер²

¹ Харківський національний медичний університет

² Медичний університет міста Ессен (Німеччина)

Стаття присвячена 220-річчю Харківського національного медичного університету та внеску перших завідувачів кафедр університету, зокрема професорів, вихованців німецької вищої медичної школи того часу, у формуванні вищої медичної школи Харкова.

Ключові слова: Історія медицини, Харківський національний медичний університет, німецькі професори-медики.

Graduates of the German higher medical school in the origins Kharkiv National Medical University: to the 220th anniversary of the university's founding (1804–2024)

Prof. V.A. Kapustnyk¹, Zh.M. Pertseva¹, prof. V.O. Olkhovsky¹, Kurt Trübner²

¹ Kharkiv National Medical University

² Medical University of Essen (Germany)

The article is devoted to the 220th anniversary of the Kharkiv National Medical University and the contribution of the first heads of the university's departments, in particular professors, graduates of the German Higher Medical School of that time, in the formation of the Kharkiv Higher Medical School.

Keywords: History of medicine, Kharkiv National Medical University, German medical professors.

Контактна інформація — Ольховський Василь Олексійович,
доктор медичних наук, професор,
Кафедра судової медицини, медичного правознавства ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса
Харківського національного медичного університету.
Проспект Науки 4, м. Харків, 61002, Україна.
e-mail: vo.olkhovskyi@knmu.edu.ua

Стаття надійшла до редакції 10.05.2024 р.